

Det danske mindretal i Sydslesvig

– vi gør Danmark lidt større



Historien og forhistorien

Side 4-11

Kultur Identitet Sprog

Side 12-21

Sydslesvig nu

Side 22-29

Vandreudstilling

Trods grænsedragningen i 1920, hvor den nuværende grænse opstod, holder mennesker med dansk sindelag i Sydslesvig fast i deres danske kultur. De driver deres egne institutioner lige fra vuggestuer, børnehaver, skoler og kirker til plejecentre.

Sydslesvigsk Forening (SSF) – det danske mindretals folkelige og kulturelle hovedorganisation – præsenterer en planche- og videoudstilling om det danske mindretal i Sydslesvig. Formålet er at styrke forbindelseslinjerne mellem Sydslesvig og Danmark samt øge danskerne kendskab til deres nationale mindretal lige syd for grænsen. Udstillingen henvender sig til alle interesserede danskere, der ønsker at vide noget mere om *deres* mindretal.

Udstillingen retter blikket på den historiske forankring af mindretallet i regionen, men også på hvad der rører sig lige nu. Temaerne er derfor ”Sprog, kultur og identitet” samt ”Sydslesvig nu”, hvor man kan få et indblik i, hvad det vil sige at leve i og som et mindretal i en flertalsbefolkning – og hvordan Sydslesvig gør Danmark lidt større!

Med mediernes store fokus på Sønderjylland og Sydslesvig i forbindelse med markeringen af 150-året for 1864, bliver der i udstillingen vist klip fra de forskellige tv-udsendelser som blev produceret i 2014. Disse klip supplerer de forskellige emner i udstillingen audiovisuelt.

Som introduktion til udstillingen er det muligt for skolerne i Danmark at booke en gæstelærer, der i ord og billeder fortæller om ”Verdens mest spændende grænse-land”. Varigheden er på 90 minutter hhv. to lektioner. Tilbuddet er gratis og gælder fra 7. klasse og opefter.

Den foreliggende publikation er en gengivelse af udstillingens plancher.

Ved yderligere spørgsmål om Sydslesvigsk Forening (SSF) og selve udstillingen er man velkommen til at kontakte for-
eningskonsulent Tine Andresen på tlf. +49 461 14408 150
eller på tine@syfo.de

Sydslesvig og det nationale skel – tid

Sydslesvig er en del af et gammelt grænseland, hvor sprog og kulturer mødes. Fra omkring 1200 til 1864 var hele området mellem Kongeåen og Ejderen et særligt hertugdømme, Slesvig. Den danske konge var også hertug her fra 1460, men området var på mange måder selvstændigt og ikke en almindelig del af Danmark.

Sprogligt og kulturelt var Slesvig en bro mellem nord og syd. For 250 år siden talte nogle indbyggere sønderjysk, andre plattysk og andre igen frisisk. Kirkens sprog var dansk i nord og tysk i syd, mens den offentlige administration generelt foregik på tysk. Identitetsmæssigt var befolkningen på den ene side den danske konges loyale undersåtter, på den anden side noget særligt: slesvigere.



Kort over hertugdømmet Slesvig, tegnet af kartografen Johannes Mejer fra Husum i Sydslesvig 1650.

Dette forhold blev rystet af de moderne demokratiske og nationale bevægelser, der dukkede op først i 1800-tallet. De ville give folket magten, men var uenige om, hvilket folk slesvigerne hørte til – det danske eller det tyske. En tysksindet slesvig-holstensk bevægelse stod stærkest i Sydslesvig, en dansksindet i Nordslesvig, men der var ikke et rent skel, og i øvrigt ville mange i Slesvig helst, at alt blev som det var.

I 1864 tabte Danmark Slesvig, som derefter blev en del af det moderne Tyskland. Gradvist søgte man at gøre slesvigerne til tyskere, og dansk sprog blev presset ud af skolerne og det offentlige rum. De dansksindede og dansktalende reagerede ved at kæmpe politisk for at komme til Danmark, og kulturelt søgte de at holde fast ved det danske sprog.

I denne periode stod dansk sprog og sindelag svagt i det meste af Sydslesvig. Kun i Flensborg og omegn var der et større dansk forningsliv og støtte til de danske kandidater ved valgene. De danske her var tæt forbundet med Nordslesvig.

en før 1918



Table over kompagniporten i Flensborg med Christian 4.s og hans dronnings navn og våbenskjolde. I perioder var Slesvig og Holsten delt mellem flere fyrster, men Flensborg var altid kongens by.



Kongen ankommer til Flensborg havn i 1840'erne og modtages med dannebrogflag, som da også var det officielle flag i hertugdømmet Slesvig.



Gustav Johannsen var i de sidste årtier af 1800-tallet én af den danske bevægelses ledende mænd. Han havde hjemme i Flensborg, og her udkom også den største dansksprogede og dansksindede avis i Slesvig: Flensborg Avis.



Ved folkeafstemningen i 1920 brugte man fra dansk side en valgplakat i Flensborg, som kombinerer byens gamle var-tegn Norreport med et digt, skrevet af den lokale digter Heinrich Harries i 1797. Han taler om at være stolt af at være dansk – på tysk.

Mindretallet bliver til – 1918-1933

Sejrherrerne efter Første Verdenskrig bestemte, at befolkningen i Sønderjylland skulle stemme om, hvilken stat de ville være en del af: Tyskland eller Danmark. Området blev inddelt i to afstemningszoner, og zone 1 stemte sig med stort flertal hjem til Danmark den 10. februar 1920. I afstemningszone 2, d.v.s. Flensborg og opland mod vest, blev der stemt den 14. marts 1920. Her stemte 20 pct. for Danmark; i Flensborg var den danske andel af stemmerne 25 pct. De 12.800 danske stemmer i afstemningszone 2 rakte ikke til at komme til Danmark. Men det var nok til at danne grundlag for en ny mindretalsbevægelse.



Grosse Strasse i Flensborg på afstemningsdagen 14. marts 1920. Fordelingen af danske og tyske flag svarer omtrent til afstemningsresultatet. Flensborg var i slutningen af 1800-tallet blevet en tysk by. Malet af Marie Mertner.

Tyskland var nu blevet en demokratisk republik, og efter nogle begyndervanskeligheder fik landet i løbet af 1920'erne en liberal mindretalspolitik. Nu blev det igen muligt at indrette danske skoler – offentlige som private. Den mulighed havde ikke eksisteret siden 1870'erne. Dansk Skoleforening etablerede med støtte fra den danske stat og Grænseforeningen ni danske skoler i og omkring Flensborg – og en i Slesvig. I 1932 var der knap 800 børn i de danske skoler. En kulturel og politisk forening var også nødvendig, og derfor blev Den slesvigske Forening grundlagt.

De to foreninger oplevede stor fremgang i de følgende år: Det toppede ved kommunalvalgene i 1924, hvor der blev afgivet 4.569 danske stemmer i Flensborg, svarende til ca. 10 pct. af befolkningen.



Tysksproget dansk afstemningsplakat. Der slås på den højere sociale sikkerhed i Danmark – et forhold, som kunne være relevant for de tusindvis af krigsenker.



Danske flensborgere venter i Kruså på Christian 10. dagen efter genforeningsfesten på Dybbøl Banke den 11. juli 1920. Genforeningshåbet vedblev at være vigtigt i mindretallets seluforståelse langt op i 1950'erne.



Duborg-Skolen blev bygget for stærke danske kroner og blev derfor en både smuk og moderne bygning. Den blev indviet i 1923 som realskole. Siden 1958 har den desuden været dansk gymnasium.



I 1929 oprettedes den danske landsbyskole i Langbjerg syd-vest for Flensborg. Billedet er taget kort efter åbningen.

Den syv mand store danske byrådsgruppe i Flensborg byråd efter valgsejren i 1924. Dette tal kunne ikke holdes, men Den slesvigske Forening vedblev helt frem til 1945 at have repræsentanter i byråd og kredsday.



Dansk i Hitlers Tyskland – 1933-1945

Tiden under Hitler var den sværeste tid i mindretallets historie, for styret var mistænksomt over for alt, hvad der stod uden for partiorganisationen. Det blev mere og mere besværligt, dyrt og farligt at bekende sig til danskheden.

Livet i skoler og foreninger fik lov at fortsætte, men de enkelte elever og medlemmer kom under voldsomt pres. Mindretallet blev igennem hele perioden mistænkt for at være tilflugtssted for systemkritikere og forbudte trossamfund. Og den risiko, som det indebar, fik mange til at vende de danske foreninger ryggen. Andre medlemmer fik problemer, fordi socialhjælp krævede medlemskab af nazistpartiet.

Alligevel lykkedes det mindretallet at tilkæmpe sig vigtige lempelser i det kvælende diktatur: De to danske aviser forblev som de eneste i hele det nazistiske Tyskland frie blade, og der blev endda bygget nye skoler. Men af størst betydning var, at mindretallet blev fritaget fra deltagelse i Hitlerjugend, som fra 1943 begyndte at uddanne 16-årige til militærtjeneste. Den egentlige værnepligt var et offer, som måtte bringes, hvis mindretallet skulle bevare sin status som fuldgyldige borgere. Omkring 1.000 danske sydslesvigere deltog i krigen på tysk side, og ca. 270 vendte aldrig hjem.

Hitler-tiden sled hårdt på mindretallets medlemstal. I 1930 havde der været knap 4.000 medlemmer; ved årsskiftet 1944/45 var der kun 2.500 tilbage.



Mindretallet var ikke kun på tilbagetog i 1930'erne. I oktober 1935 indviedes den danske skole i den fattige by Tønning ved Ejderens nordlige bred. Kredsen i Tønning levede som på en lille dansk ø, der til alle sider var omgivet af et kvælende nazistisk miljø.

Den 19. maj 1943 kastede 63 amerikanske B-17 bombefly 134 tons bomber over varftet og kraftværket i Flensborg. De omkringliggende beboelseskvarterer gik ikke fri. I alt omkom 82 mennesker, herunder 15 børn og to lærerinder i en nærliggende dansk børnehave.



Nazisterne slog hårdt ned på socialdemokrater og kommunister. Det ramte mindretallet, der for en stor dels vedkommende hørte til arbejderklassen, hårdt. Razzia i Neue Strasse i Flensborg i februar-marts 1933.



Niels Bøgh Andersen måtte trække i tysk uniform – i en alder af 32 år. Under Ruslandsfelttoget var han feltdegn, og i foråret 1944 kom han til "fladeskumsfronten" i Danmark. I sommeren 1944 blev han sendt til vestfronten, hvor han kom i amerikansk fangenskab. Han blev løsladt og fik lov til i London at hjælpe med at lokalisere andre sydslesvigere i fangenskab. Niels Bøgh Andersen blev siden hen en legendarisk lederskikkelse i mindretallet.



Fra indvielsen af gravanlægget for de 15 drabte børnehæbørn på kirkegården i Flensborg. Tabet ramte ikke bare mindretallet hårdt, men hele byen gøs over hendelsen. Overborgmesteren udviste i dagene op til begravelsen stor smidighed med hensyn til indrejsevisum for gæster fra Danmark.



Fra grænsekamp til afspænding – 1945

Det tyske sammenbrud i maj 1945 var en ny begyndelse. Mindretallet forlangte at komme hjem til Danmark, men den danske regering erklærede, at ”grænsen ligger fast”. En ny grænsekamp var begyndt.

Nu skete det uforudsete, at det danske mindretal på kort tid mangedoblede sit medlemstal. Tusindvis af familier, der hidtil havde været tyske, meldte sig nu under de danske faner i håbet om en lysere fremtid. Da stemmetallet i 1947 nåede helt op på 100.000, kunne Sydslesvigsk Vælgerforening (Südschleswigscher Wählerverein, SSW) hævde, at partiet faktisk havde flertal i Sydslesvig – hvis man så bort fra 200.000 østtyske flygtninge. Men hverken den nye slesvig-holstenske regering, den britiske besættelsesmagt eller den danske regering anerkendte denne nydanskhed, og fra slutningen af 1940'erne indstillede mindretallet sig på et liv som kulturelt mindretal i Vesttyskland – med grænseflytning som langsigtet mål.



I slutningen af 1940'erne var tonen mellem dansk og tysk hård. Det gjaldt ikke mindst under valgkampene. Her har en tyskorienteret graffiti-maler fra Flensborg leveret opskriften på, hvordan situationen skal tackleles: ”Vælg tysk – men spis dansk flæsk”.

De danske sydslesvigere kom ikke til Danmark. Til gengæld fik de mange danske skoler, forsamlingshuse, kirker m.m. I nogle byer kom skolerne hurtigt i gang; andre steder forhaledede de lokale myndigheder processen. Mindretallet arbejdede fortsat på at komme fri af Vesttyskland, og den tyske side så derfor stadig med mistro på bevægelsen.



Mindretallet måtte ikke agitere for tilslutning til Danmark. Men det skete skjult, som hos denne sandwichmand i 1946. Skiltet på maven refererer til en berømt dansk plakat fra 1920, mens skiltet på bagsiden peger på den pris, sydslesvigerne betalte for at stemme tysk i 1920.



Fra slutningen af 1940'erne satte mindretallet alt ind på at udbygge sit skolevæsen, og det krævede hårde forhandlinger med politikerne på Christiansborg om at få byggeri og drift på finansloven. Her er der rejsegilde på den nye danske skole i Husum i sommeren 1952. Skolen havde plads til 250 elever.



Sydslesvigsk Vælgerforenings valgplakat fra kommunalvalget i 1948 – året, hvor partiet blev oprettet. Symbolikken er tydelig: Sydslesvigerne skal tage hånd om deres egen hjemstavn og rive den løs fra Tyskland.



Sydslesvig-sagen optog sindene i Danmark. Det kom f.eks. til udtryk i Grænseforeningens medlemstal, der i 1946 nåede over 200.000. Eller på Dybbøl-Dagen, hvor gymnasieelever over hele landet solgte små klistermærker til støtte for sydslesvigerne. Her sælger to piger Dybbøl-mærker på gaden i Odense i 1957.



København-Bonn Erklæringerne fra marts 1955 var to enslydende dokumenter, hvori forbundskansler Konrad Adenauer og statsminister H.C. Hansen forpligtede sig til sindelagsprincippet – altså reglen om, at myndighederne ikke må stille spørgsmålstegn ved den enkeltes bekendelse til et af de to mindretal. Det var begyndelsen til en ny æra i grænselandet.

Andere Länder, andere Sitten ...

Dansk kultur og identitet i Sydslesvig er nutidig og levende. Det danske mindretal tager aktivt udgangspunkt i regionale danske rødder og traditioner, og er selvfølgelig en del af det danske kultur- og værdifællesskab. Det gør vi samtidig med, at vi er fuldt integrerede borgere i det tyske samfund.

Dansk folkeligt arbejde er en væsentlig del af vores hverdag og udfolder sig bredt og udfordres hele tiden på ny i grænselandets kulturelle spændingsfelt. Vores sydslesvigske dialekt og levemåde bærer præg af livet i tyske omgivelser og er derved udtryk for en særegen dansk levevis syd for grænsen.

Selv om vores sindelag og ståsted er forankret i det danske, har vi taget tyske traditioner til os. Således går Dannebrogssflag og kagemand på bordet til fødselsdage fint i spænd med en Schultüte på første skoledag eller lanterner, der lyser op i efterårsmørket.



Lanterneoptog

I efteråret, når urene bliver omstillet til vintertid, kan man se børn i alle aldre løbe rundt med deres papirlamper. Motiverne på lamperne er meget forskellige og afhænger af årets mode: Der er stribede lanterner, runde lamper med sole eller ansigter, og endda nogle med Barbie, Peter Plys og filmstjerner. I nogle lamper brænder der ægte stearinlys, i andre lyser batterilamper. I små eller større grupper løber børnene sammen med deres forældre eller lærere gennem gaderne og synger lanternesange – på dansk.



Schultüte – eller et helt særligt kræmmerhus

Gennem århundreder har tyske kulturelementer fundet deres vej nordpå. Nogle, som juletræet eller adventskransen, hoppede direkte til danske herregårde og københavnske borgerhjem. Andre, som æg af plastik på havens træer til påske eller havenisser, er krøbet over den dansk-tyske grænse og begynder at kunne opleves i det sydlige Danmark.

De tyske Schultüten, kræmmerhuse af pap med slik og små gaver i, er til gengæld kun blevet til en fast bestanddel ved skolestart i de danske skoler i Sydslesvig. De kendes ikke på de almindelige danske skoler. Kræmmerhuset skal fjerne børnenes nervøsitet over det nye og tjene til trøst og opmuntring. Mange børn får det allerede derhjemme og tager det så med i skole. Når skoleklokken ringer til den allerførste time, er vejen til klasseværelset, med én forælder i den ene hånd og Schultüte i den anden, ikke så slem mere.



”Mine egne erindringer om lærerne og klasseværelset er en halvt udvisket blanding af egne billeder og min families fortællinger. Men der er to ting, som jeg helt bestemt kan huske: min firkantede, pastelfarvede rygsæk og min knaldrøde Schultüte. Den var halvt så høj som mig selv og bar et billede af de to slyngler Knold og Tot foran. Hvorfor jeg på min første skoledag i 1988 fik dette kræmmerhus, fyldt med bolsjer og chokolade, vidste jeg ikke dengang. Men alle de andre børn havde også ét, så jeg var glad.”

Anna Buck, tidligere elev på Jes Kruse-Skolen i Eckernförde.

Sproget som nøgle til kulturen

Sprogets betydning for mindretallet og dets formidling er i de seneste årtier blevet livligt diskuteret på begge sider af grænsen. Ved siden af Sydslesvigsk Forening arbejder bl.a. Sprogforeningen og Dansk Skoleforening for Sydslesvig for bevaring og pleje af mindretallets sprog. At pleje det danske sprog og dansk kultur i grænselandet og at fokusere på de danske værdier opfattes som grundlaget for et levedygtigt mindretal i Sydslesvig.

Bevidstheden om, at det danske sprog er nødvendigt for at føle samhørighed med den danske nation, er vidt udbredt både hos mindretallet i Sydslesvig og hos mange danskere i Danmark. Mange af os dansksindede sydslesvigere lever dog ikke op til dette ideal under vores opvækst og heller ikke i vores ofte tysksprogede arbejdsliv. Men det betyder intet for vores tilhørsforhold til mindretallet og Danmark.

Hedekrop: Heizkörper (radiator) • Lege i dynerne: in den Dünen spielen (lege i klitterne) • Hedekruidt: Heidekraut (lyng) • Forbinde: verbinden (stille igennem)
Det falder ikke op: das fällt nicht auf (det lægger man ikke mærke til) • Surstof: Sauerstoff (ilt) • Stige om: um

14

Modersmål og sprogblending

Mange i mindretallet taler sydslesvigsk, en dansk dialekt, der afviger noget fra rigsdansk og som ikke må forveksles med sønderjysk. Sydslesvigsk udspringer af den udbredte tosprogethed inden for det danske kultursamfund i Sydslesvig. Dialekten indeholder blandt andet tyske citatgloser, hvor dansk ikke har et direkte tilsvarende udtryk og låneoversættelser fra tysk (sydslesvigismer). En pedel kaldes for eksempel for en husmester (fra tysk: Hausmeister).

Man kan sagtens udtrykke sig nuanceret og korrekt med sydslesvigsk intonation, stød og sprogytme uden at glemme grammatik og dansk ordstilling. Der bliver bare suppleret med egnens særegne klang og med tyske gloser, hvis de er mere præcise.



”Jeg tror, at man kan lære en hel masse om en kultur, når man forstår de sproglige nuancer, humoren og finesserne. Man skærper sin bevidsthed om de muligheder, et sprog tilbyder, især når man opvokser tosproget. Vi har en særlig opgave med hensyn til sproget, fordi vi her ikke har et land i ryggen, hvor dette sprog er en naturlig del af fællesskabet. I Danmark taler man overalt dansk. I Sydslesvig derimod er det et aktivt valg ikke kun at lære et sprog, men også at bruge det. Ligesom man vælger mindretallet som del af sit liv.”

Lisbeth Mikkelsen Buhl, formand for Sprogforeningen i Sydslesvig

Ø



Sydslesvig-antologien præsenterer 22 forfattere med tilknytning til Sydslesvig – med hver deres biografi og smagsprover på deres forfatterskab; litterære tekster skrevet på dansk.

æ



Voksenundervisningen i Sydslesvig tilbyder undervisning for voksne inden for et bredt udvalg af fag og emner som sprog, kunst, musik, kultur og meget andet.

15

å

Ø

å æ ø

æ





Hvad ved du om mindretallet? Test din viden:

1. Hvornår blev den nuværende grænse mellem Danmark og Tyskland trukket?
2. Hvad hedder det danske mindretals politiske parti?
3. Hvad kaldes den dialekt, der tales af de dansksindede syd for grænsen?
4. Hvad hedder de to danske gymnasier i Sydslesvig? Og hvor ligger de?
5. Hvor mange anerkendte mindretal findes der i Tyskland?
6. Hvad får et barn i Sydslesvig ved indskolingen?
7. Hvor stort er den danske stats årlige tilskud til det danske mindretal?
8. Hvilken opgave har Sydslesvigudvalget?
9. I løbet af hvilke uger finder elevudvekslingen mellem danske og sydslesvigske skoleelever sted?
10. Hvad hedder det danske mindretals kulturforening?

Var det for svært?

Lær mere på www.syfo.de eller følg os på Facebook



– eller find svarene på side 31 bagerst i hæftet 😊

Sproget

*Helt
kunne vi aldrig nå hinanden.*

*For skønt vi år for år
vandt mere hemmeligt terræn
(som var det ingen sag)
i jeres danske verden
og brugte jeres danske sprog,
som om vi havde mesterbrev
(og ikke lærlingestatus),
var det dog netop sproget,
som skilte os fra jer.*



*Hver gang, vi kom til sommerlandet,
betjente I jer
(med den retsmæssige ejers
naturlige sikkerhed)
af nye talemåder,
som holdt os udenfor.*

*Vore egne gloser
var som slidte mønter,
stadig ud- og indbetalt
hos de lokale kultursparekasser
(skoler, foreninger, bibliotek og »Avis«)
og vekslet af de samme folk,
mens de kom ud af kurs i landet,
de var præget af.*

*Værre end denne bestandige halten bagefter
(og sværere at forklare)
var, at selv om vi med tiden
erobrede de nye ord,
blev vi dog ved med at føle
forskelligt fra jer.*

*Ord som »Berlinger«, »morgenbrød«, »cykel«
var uden magi for jer,
men trylleformler for os:
hvor de brugtes, levede man dansk.
Luften omkring dem blev mild.*

*Da toget igen
kørte os ud af sommerlandet,
lod vi, som var vi herre over disse ord,
og viste dem pralende frem for hinanden
som billet til danskernes verden.*

*Men os selv kunne vi ikke snyde.
Vi vidste, vort vinterår ville være
uden disse ord
og det, de stod for.*

Elevudveksling og sommerferiebesøg

Siden 1919 har hundredvis af sydslesvigske skolebørn og børnehavebørn hvert år været på ferieophold i Danmark. I de svære mellemkrigs- og efterkrigsår var de sydslesvigske børns ferierejser i høj grad en social opgave ved siden af det kulturelle sigte. Børnene skulle væk fra det hårde efterkrigsliv, hvor der var mangel på alt, og de skulle opleve Danmark, det forjættede land. Beretninger fra 1940rnes slutning viser, hvor stærkt et indtryk mødet med Danmark gjorde på børnene. 8.000 sydslesvigske børn kom på sommerferie i Danmark i 1947, 9.900 i 1948 og ca. 10.000 i 1949.

I dag er opgaven mere af kulturel art, idet sydslesvigske børn under opholdet i Danmark lærer hjemlige danske forhold at kende og bliver fortrolige med det danske sprog. Hvert år skaffes plads til mellem 300 og 400 sydslesvigske børn. Opholdet kan enten være en, to eller tre uger, og børnene rejser via en fælles bustransport fra Sydslesvig eller køres privat.

Ud over sommerferiebesøg er elevudveksling mellem Danmark og Sydslesvig blevet et hit. Elevudvekslingen varer to uger – en uge i Danmark og en uge i Sydslesvig i perioden uge 45-47. Her er der mulighed for, at et dansk barn får knyttet tæt kontakt til et barn fra Sydslesvig, som har både dansk og tysk som modersmål og lever i et samfund, der er præget af mødet mellem flere kulturer. Både ferierejserne og elevudvekslingen organiseres i et samarbejde mellem Grænseforeningen og Dansk Skoleforening for Sydslesvig.



”Efter påskeferien begyndte en vis uro at brede sig blandt skolebørnene. Nogle af dem havde været med på ferierejserne det foregående år og var nu spændt på, om de blev indbudt igen. De børn, der ikke havde været med før, fik beskrevet sommerferien som rejsen til paradisisets land af de erfarne.”

Bente Hillebrecht, der i 1949 som 9-årig for første gang rejste til ”plejeforældre” i Danmark.



300-400 sydslesvigske børn rejser hvert år på sommerferiebesøg til danske værtsfamilier for at opleve dansk sprog og kultur på nært hold.



De to piger har været udvekslings elever hos hinanden – den ene kommer fra Bredsted i Sydslesvig og den anden fra Ejby på Fyn.

Kulturmøde og venskaber for livet

Fokus er gradvist blevet flyttet fra ferieophold til udveksling og kulturmøde ud fra den tankegang, at både sydslesvigske og rigsdanske børn har stor glæde af at lære hinanden bedre at kende. Opholdet i en dansk familie tilbyder uden tvivl den mest direkte form for kulturformidling. Venskaber for livet er en meget mulig sidegevinst af denne form for kulturmøde.

Sydslesvigman

Sydslesvigman er superhelten i mindretallets univers. Det er hans mission at styrke båndet mellem det danske mindretal og Danmark. Superhelten optræder i teams, der typisk består af to til fire unge fra 2.g på Duborg-Skolen i Flensborg. De rejser tværs gennem Danmark som en levende aktionsudstilling, og byder bl.a. på en videnstest med spørgsmål om Sydslesvig.

Sydslesvigman dokumenterer løbende sit road trip: [facebook.com/sydslesvigman](https://www.facebook.com/sydslesvigman)



Sindelag og identitet

Hvornår er man dansk? Skal man have dansk pas? Skal ens forældre være danske? Det er spørgsmål, der ikke bare optager den politiske debat, men også fylder meget blandt danskere i udlandet og selvfølgelig hos det danske mindretals medlemmer i Sydslesvig, der opfatter sig selv som danske sydslesvigere – tyske statsborgere med dansk identitet. De senere års åbning overfor dansk dobbelt statsborgerskab har imidlertid også vakt sydslesvigernes interesse.



Valget mellem dansk og tysk er allestedsnærværende i Flensburg, hvor denne vejviser stammer fra.

Som ung i Sydslesvig kan det være et meget svært spørgsmål at svare på, hvad man er, og man kan godt blive træt af hele tiden at skulle stå til ansvar for sin egen identitet, og at skulle vælge mellem dansk og tysk. De unge i mindretallet skifter helt naturligt mellem to sprog og tager det bedste fra begge kulturer. De to kulturer blandes, og hovedparten af de unge bekender sig ikke ensidigt til hverken dansk eller tysk. Samtidigt er identitetsspørgsmålet noget man ikke kan løbe fra, når man vokser op indenfor mindretallet, da kravet om at vælge mellem dansk og tysk er allestedsnærværende.

”Sydslesvigerens fortrolighed med grænselandets iboende kulturelle, sproglige og nationale mangfoldighed beklikker ikke oprigtigheden i hjertets bekendelse til det danske. Mennesket, der er født og opvokset i grænselandet, kan sagtens rumme den kulturelle mangfoldighed, der borer hjemme i Sydslesvig. Men spørgsmålet er, om mennesket i grænselandet kan rumme en dybfølt bindende kærlighed til forskellige nationale identiteter samtidig, uden at komme i konflikt med sig selv.”



Som højborg for det danske mindretal er Flensburg et naturligt forbillede, når det gælder tosproget skiltning. Skiltene er udtryk for gensidig respekt og for anerkendelse af den kulturelle mangfoldighed som Flensborgs danske arv og den stærke danske befolkningsdel bidrager med.

Levende undervisning med elevambassadører

Med elevambassadørkorpset, der består af godt 50 unge fra det danske mindretals to gymnasier i Flensburg og Slesvig samt det tyske mindretals gymnasium i Aabenraa, er der blevet skabt en undervisning med levende tekster. Korpset rejser ud til skoler i Danmark eller modtager skoleklasser i Sydslesvig.

Elevambassadørerne tager udgangspunkt i deres personlige historier. De har mange forskellige baggrunde og meget forskellig tilknytning til mindretallet. Hver især kan de give nogle bud på, hvad det betyder at vokse op i et mindretal, hvilke identitetsovervejelser de har og hvad det betyder for dem at være tosproget. Elevambassadørerne har på den ene side noget særligt at byde ind med, men de er også helt almindelige gymnasieelever – et godt udgangspunkt for at komme i dialog om emner som identitet, kulturmøde, fordomme og mindretal.

Elevambassadørkorpset består af godt 50 unge fra Duborg-Skolen og A.P. Møller Skolens 1., 2. og 3.g. Desuden er også det tyske gymnasium i Aabenraa knyttet til projektet.

21

”Idéen er, at de andre elever får et indblik i livet i et mindretal, hvordan det er at leve i to kulturer, at tale to sprog i hverdagen og hver dag tænke over, om man nu er det ene eller det andet. Vi vil vise, hvad mindretallet består af. Det vil sige, at der findes nogen med en ren tysk eller dansk baggrund, medens andre kommer fra blandede familier og igen andre fra udlandet. Vi har hele spektret.”

Jens Overgaard, lektor på Duborg-Skolen og sammen med Grænsforeningen en af initiativtagerne til elevambassadør-projektet.



Mindretallet i det 21. århundrede

Takket være en mangfoldighed af stærke og selvstændige organisationer kan vi som medlemmer af det danske mindretal i Nordtyskland leve efter vores egne værdier og traditioner. Med andre ord: Vi kan leve et dansk liv fra vugge til grav – udenfor Danmarks grænser. Kulturelle, sociale og sportslige aktiviteter dyrkes i et meget rigt foreningsliv.

Ved siden af Sydslesvigsk Forening (SSF), det danske mindretals folkelige og kulturelle hovedorganisation, findes Dansk Skoleforening for Sydslesvig, en dansksproget avis (Flensborg Avis) og et dansk bibliotekssystem (Dansk Centralbibliotek). Dansk Kirke i Sydslesvig muliggør desuden et aktivt menighedsliv, og Dansk Sundheds-tjeneste for Sydslesvig tilbyder sundhedsydelse til personer i alle aldre fra det danske mindretal. Sydslesvigs danske Ungdomsfor- eninger (SdU) er hovedaktør indenfor børne- og ungdomsarbejdet med et hav af idræts- og gymnastikforeninger.



Flensborghus i Nørregade i Flensborg blev rejst i 1725 – med munkesten fra det nedbrudte Duborg Slot. Huset blev brugt som rigmandsbolig og siden som bl.a. vajsenshus, tugthus, kaserne, hotell/restaurant og siden 1920 som centralt kultur- og forvaltnings-centrum for det danske mindretal i Flensborg og Sydslesvig. De hængende sko foran bygningen findes adskillige steder i Nørregade, og de har været med til at gøre gaden berømt, da New Yorks rejsemagasin "Travel + Leisure" i oktober 2014 kårede den til at være en af de 18 "mest mærkelige og tossede gader i hele verden".

A.P. Møller Skolen er det danske gymnasium i Slesvig. Skolen blev indviet i september 2008 og er nu det danske mindretals 2. gymnasium, ved siden af Duborg-Skolen i Flensborg. Den er en gave til Sydslesvig fra A.P. Møller Fonden med plads til ca. 625 elever. Skolens aula prydes af lyskulpturen "Tellurium" af den islandske kunstner Olafur Eliasson.





Sydslesvigsk Forening (SSF), Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) og Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) har kontor på Flensborghus.

Mindretalsskoler vs. Sprogskoler

Tilgangen til mindretallet sker oftest via børnehave og skole. Her er det vigtigt at forstå, at de danske skoler i Sydslesvig ikke er værdineutrale sprogskoler, men forankrede i regionen med stærke bånd til Danmark. At sende sit barn i en dansk skole i Sydslesvig indebærer, at man tilslutter sig mindretallet som helhed. Skolerne er underlagt tysk lovgivning, og eksaminerne er fuldt anerkendt både i Tyskland og i Danmark. Studenterne fra de to danske gymnasier syd for grænsen – Duborg-Skolen i Flensborg og A.P. Møller Skolen i Slesvig – kan derfor frit vælge, hvilket uddannelsessystem de ønsker at fortsætte i.

23



Duborg-Skolen er dansk fællesskole med gymnasial overbygning i Flensborg og blev taget i brug i 1923 som dansk realskole. Siden 1958 har skolen været dansk gymnasium, hvis eksaminer er anerkendt både i Danmark og i Tyskland.



Ud over den uundværlige studenterhue, har mindretallets friskbakte studenter i Flensborg endnu en tradition: Efter hueoverrækkelsen på Duborg-Skolen og et glas champagne på det danske Generalkonsulat i Flensborg går turen til Nørretorv, hvor der bliver danset om, på og i Neptunbrønden. En tradition der har eksisteret siden 1966.

Årets gang i Sydslesvig

Vi slår katten af tønden, og vi samles omkring bålet til Sankt Hans. Men vi lever vores danskhed indenfor et tysk system, og derfor har vi hverken fri Store Bededag eller Grundlovsdag. Til gengæld har vi fri den 1. maj og den 3. oktober (den tyske genforeningsdag). Da vores ferieplaner retter sig efter den slesvig-holstenske delstatsregering, sidder eleverne i de danske skoler i Sydslesvig stadigvæk på skolebænken, mens skoleeleverne i Danmark allerede nyder deres sommerferie – eller omvendt.

Årets gang i Sydslesvig har meget at gøre med, at mindretallets organisationer forbereder sig på at deltage i det offentlige liv i Danmark. Således kan du møde repræsentanter for mindretallet på Skandinavians største rejsemesse ”Ferie for alle” i Herning den sidste weekend i februar, i juni til Folkemødet på Bornholm og i oktober til kulturnatten i København på Christiansborg.

Meget af det, der sker i Sydslesvig, drejer sig dog om en bestemt begivenhed. Det er ”De danske årsmøder”, der siden 1921 afvikles en weekend i slutningen af maj eller i juni måned. Årsmøderne følger altid et traditionelt mønster med over 40 eftermiddags- og aftenmøder over hele landsdelen i løbet af fredagen og lørdagen samt tre store friluftsmøder i Flensborg, Slesvig og Husum/Tønning om søndagen. Friluftsmøderne indledes med optog og har karakter af store folkefester med en broget mangfoldighed af underholdning og taler.



Flagene på friluftsmøde-pladsen (her i Flensborg) markerer Sydslesvigs tætte forbundethed med Danmark og de andre nordiske lande.

Med årsmøderne manifesterer sydslesvigerne deres tilhørsforhold til Danmark og det danske folk, men arrangementet har også betydning i den forstand, at de spredt boende dansksindede den ene gang om året oplever, at de er med i et stort fællesskab. De danske årsmøder arrangeres af Sydslesvigsk Forening, men alle andre danske organisationer i Sydslesvig inddrages også i folkefesten. ▶



På Dansk Alderdomshjem i Flensborg slås katten af tønden.



Sankt Hans bålet tændes.

De danske årsmøder i Sydslesvig

Det første årsmøde i Sydslesvig blev holdt i september 1921 i Flensborg. Møderne samlede i 1920'erne 5-6.000 deltagere. I 1930'erne var såvel deltagerantallet som mødernes form præget af krise og arbejdsløshed, samt af pres fra det omgivende fascistisk-sindede flertal. Et møde måtte aflyses på grund af mund- og klovesyge, et møde blev under Anden Verdenskrig aflyst af tyskerne og under krigen blev årsmøderne holdt indendørs.

Fra årsmøderne sendes telegrammer med hilsener til den kongelige familie på Amalienborg, og hvert år svares tilbage. Desuden sender statsministeren hvert år en hilsen til årsmøderne over radioen, og traditionelt er den danske regering repræsenteret med et antal ministre og med få års mellemrum også med statsministeren. Desuden er praktisk taget alle partier i Folketinget repræsenteret med et større antal folketingsmedlemmer.



Kim Andersen, en af de officielle gæster fra Danmark, læser årsmødeudgaven af Flensborg Avis.



Sydslesvig i et mindretalsperspektiv

Cirka hver syvende europæer tilhører et nationalt mindretal. Der findes op mod 500 sådanne hjemmehørende mindretal i Europa, altså mennesker, som har et andet sindelag end deres statsborgerskab tilsiger. Heri er ikke medregnet etniske mindretal, som er opstået i kraft af de sidste 30-40 års folkevandringer.

I Tyskland anerkendes og støttes fire hjemmehørende mindretal, nemlig friserne, sorberne, sinti & roma og det danske mindretal i Sydslesvig. Det danske mindretal omfatter ca. 50.000 mennesker, og mindretallet får tilskud på ca. 500 mio. kr. fra den danske stat til sit kulturelle arbejde. Samtidig er Grænseforeningen med sine 12.000 medlemmer fordelt på 75 lokalforeninger i hele Danmark det folkelige bagland bag statstilskuddet til det danske mindretal i Sydslesvig.



Mindretallet er en konsekvens af den geopolitiske situation siden 1920 og de deraf afledede livsvilkår uden for moderlandet. Der er tale om folkeretlige rammer, der er afgørende i forhold til anerkendelse og ligestilling, men i centrum for det danske arbejde er dansk sprog og kultur. Det er heller ikke et mål i sig selv at være tosproget og dobbeltkulturel. Det er blot en naturlig og positiv konsekvens af, at vi bor i det dansk-tyske grænseland.

”Med til billedet hører også, at det danske mindretal er en del af et flerkulturelt grænseland, hvor det er lykket at skabe respekt for og ligestilling af mindretallene. Det vil sige fred og samarbejde hen over grænsen. Det gælder altså ikke kun om ikke at opgive sig selv, men også om at ville de andre! At kunne dette samtidigt, ja, det er, hvad grænselandet har præsteret i løbet af de sidste 60 år inden for rammerne af Bonn-København erklæringerne.”

Jens A. Christiansen, generalsekretær for Sydslesvigsk Forening.



Den europæiske mindretalsunion FUEN/FUEV er med 90 medlemsorganisationer i 33 europæiske lande den største paraplyorganisation for de autoktone, nationale mindretal i Europa. Sekretariatet befinder sig i Flensborghus-komplekset.

Mindretalspolitik og fredspolitik

Med København-Bonn erklæringerne i 1955 blev mindretalsrettighederne for det danske mindretal syd for grænsen og det tyske nord for grænsen formaliserede. ”Fra mod hinanden til med hinanden”, lød mottoet. De fremsynede erklæringer eliminerede mange af kilderne til modsætningerne mellem dansk og tysk. Sindelagskontrollen fra myndighedernes side blev forbudt og mindretalsbeskyttelsen nedfældet og respekteret af begge stater.

I dag rummer grænselandet, ud over en national grænsedragning, også en flydende overgang mellem dansk og tysk kultur. En fredelig bufferzone og et værn imod konflikt. Rent faktisk er man i dag nået så langt, at det dansk-tyske grænseland anses som en inspiration for Europa og løsning af mindretalspolitiske konflikter.

27

”Vi skal glæde os over de nye bindestregsidentiteter, der vokser ud af globaliseringen – uden at give slip på det, vi holder af. Her kan det danske mindretal i Sydslesvig vise os vejen. Modet med andre kulturer behøver ikke være en trussel. Tværtimod er det i mødet med andre kulturer, at vi bliver bevidste om, hvad der gør os danske – dengang og nu.”

Mette Bock, MF Liberal Alliance og formand for Grænseforeningen.

NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES IN EUROPE

© Grænseforeningen (The Border Association) Copenhagen, Denmark, 2009



Sydslesvig og det politiske liv

Den danske stat har siden genforeningen i 1920 ydet tilskud til det danske mindretal i Sydslesvig. De sidste år har beløbet været på over 500 mio. kr. årligt. Det er rundt regnet 2/3 af, hvad det danske mindretal koster. Resten finansieres ved tyske tilskud og medlemskontingenter.

Sydslesvigudvalget virker som bindeled mellem det danske mindretal i Sydslesvig og Folketinget. Det er Undervisningsministeren, der nedsætter Sydslesvigudvalget, som består af 5 medlemmer. Folketinget vælger udvalgets medlemmer efter forholdstal blandt sine medlemmer. Folketinget kan dog i ganske særlige tilfælde vælge et eller flere udvalgsmedlemmer, der ikke er medlem af Folketinget. Undervisningsministeren udpeger udvalgets formand blandt de valgte medlemmer, og udvalgets funktionsperiode følger Folketingets valgperiode.

Undervisningsministeriets og udvalgets forvaltning af tilskudsmidlerne blev i foråret 2009 genstand for kritik fra Rigsrevisorerne, hvilket førte til en ny lov om tilskud til det danske mindretal i Sydslesvig, den såkaldte Sydslesviglov. Loven blev vedtaget af et enigt Folketing den 23. marts 2010 og trådte i kraft den 1. april 2010. Siden 1995 havde tilskudsordningerne alene været hjemlet i en tekstanmærkning på finansloven.



SSW plakat i anledning af 60-året for Bonn-København erklæringerne.



Den 23. marts 2010, blev L98, Sydslesvigloven, vedtaget af et enigt Folketing.

Sydslesvigsk Vælgerforening

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) blev grundlagt 1948 som Sydslesvigsk Forenings (SSFs) afløser som politisk repræsentation for det danske mindretal. Det skete efter krav fra den britiske besættelsesmagt. Ved grundlæggelsen tilsluttede de nationale frisere i Nordfrisland sig det nye parti. Partiets oprindelige målsætning om en genforening med Danmark er i dag vejet for en regional orientering. Efter en nedgangperiode i 1950'erne og 60'erne har SSW i dag succes som regionalt mindretalsparti, der gør en særlig indsats for Sydslesvig.

I landdagen havde SSW siden 1947 seks mandater, men en 5 procent-spærregrense indført i 1950 blev hurtigt et problem. SSW opstillede kun i Sydslesvig, og derfor var det dobbelt svært at nå 5 pct. af alle stemmer i den samlede delstat. I 1955 afgav Danmark og Tyskland Bonn-København erklæringerne, der skulle sikre mindretalenes rettigheder på begge sider af grænsen. I denne forbindelse blev SSW fritaget for spærregrensen.

I den aktuelle valgperiode (2012-2017) er SSW repræsenteret i Landdagen med tre medlemmer og udgør sammen med SPD og De Grønne delstatsregeringen i Slesvig-Holsten.

Sydslesvigudvalget på besøg hos det danske mindretals repræsentanter.



Anke Spoorendonk har tidligere været gruppeformand for SSW-gruppen i landdagen i Kiel. Da SSW i juni 2012 indtrådte i en koalitionsregering sammen med SPD og De Grønne, blev hun Slesvig-Holstens viceministerpræsident og justits-, kultur- og europaminister.



I udstillingen kan du også se videopræsentationer, der fortæller dig noget om mindretallet. Blandt andet kan du se klip fra Dronningens nytårstaler, hvor hun sender en hilsen til de dansksindede i Sydslesvig. Med referencen til 150-året for slaget ved Dybbøl i 2014 sendte hun en særlig hilsen. 94 år efter at Kong Christian X ved genforeningsfestlighederne i 1920 udtalte de berømte ord ”I skal ikke blive glemt”, slog Dronning Magrethe i sin nytårstale fast, at mindretallet i dag ikke er glemt.

30 *”Den 18. april i år mindedes hele landet Stormen på Dybbøl i 1864 og det nederlag, som kom til at præge Danmark i stort som i småt. Vi har også i dette år kunnet huske 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig. Den krig, som trak sit blodige spor gennem de fleste af Europas lande, men som Danmark stod udenfor. Men udfaldet af den krig var også årsag til, at sønderjyderne i 1920 kunne stemme sig tilbage til Danmark. Et dybt sår kunne heles. Dog gjaldt det ikke for alle de dansksindede. Sydslesvigerne kom til at stå udenfor. ”I skal ikke blive glemt” sagde Christian X ved den nye grænse i Kruså, da han mødte sydslesvigerne under fejringen af Genforeningen i 1920. ”I er ikke blevet glemt” kan vi sige i dag, selvom jeres skæbne blev en anden. I har holdt ved jeres danske arv gennem generationer, og I har tilføjet grænselandet et træk, som er enestående blandt grænseegne i verden. Jeg sender mine varmeste nytårshilsener til alle sydslesvigere.” (Fra Dronningens nytårstale 2014).*

Citater fra tidligere år:

2012

”Jeg vil også sende min varme nytårshilsen til det danske mindretal i Sydslesvig. Her er den danske ånd stadig i live. Den er forankret i gamle traditioner, men lever synligt også i nutiden. At danskheden får lov at blomstre syd for grænsen, ser jeg som et udtryk for venskab, respekt og godt naboskab mellem danskere og tyskere.”

2010

”Ved nytårstid går mine tanker som altid til de danske syd for grænsen. De er en del af vort danske fællesskab. Det bånd er aldrig blevet brudt, det er vi stolte over.”

2008

”Det er mig altid en glæde at kunne sende min hilsen til de danske i Sydslesvig, og særligt i år hvor jeg for få måneder siden havde den gode og festlige oplevelse at være med til indvielsen af det nye danske gymnasium i Slesvig. Det var en bekræftelse af den smukke måde, hvorpå sydslesvigerne stadig slutter op om deres danske arv, samtidig med at de er respekterede borgere i deres land.”

Litteraturforslag

– hvis du har fået lyst til at vide mere om det danske mindretal i Sydslesvig:

Hans Schultz Hansen: **Danskheden i Sydslesvig 1840-1918 – som folkelig og national bevægelse.** 1990.

Lars N. Henningen (red.): **Sydslesvigs danske historie.** 2009.

Lars N. Henningen (udg.): **Bonn-Erklæringen og de unge. Elevberetninger fra Duborg-Skolen.** 2005.

Lars N. Henningen (udg.): **Da Sydslesvig gik af lave. Erindringer fra sindelagsskiftets år.** 2003.

Lars N. Henningsen m.fl.: **SSW. Dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998.** 1998.

Marie Meyer: **Hjertesprog. Erindringer fra grænselandet.** 1999.

Kolofon

- Redaktion:** Sydslesvigsk Forening (SSF) og
Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot
- Layout:** Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot
- Tryk:** Toptryk Grafisk, Gråsten 2016
- Copyright:** Sydslesvigsk Forening (SSF)
- Kontakt:** Sydslesvigsk Forening e.V. · Dansk Generalsekretariat
Norderstr. 76 · 24939 Flensborg
Adresse i Danmark:
Postboks 369 · DK-6330 Padborg
tlf. +49 461 14408 - 0 · info@syfo.de
- Mere info:** www.syfo.de

Udstillingen blev realiseret med projekttilskud fra Folketingets Sydslesvigudvalg og i samarbejde med Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot i 2015.

Skovlund
Gammelby
Valsbøl
Tinningsted
Medelby
Lyksborg
Sild
Læk
Aventoft
Store Vi
Nykirke
Hanved
Jaruplund
Vesterland
Bredsted
Flensborg
Kobbermølle
Nibøl
Ladelund
Harreslev
NORDERISLAND
ANGEL
Risum
Før
Humtrup
Slesvig
Vyk
Follervig
Tarp
Egernførde
Amrum
Husum
Slien SVANS
Nordstrand
Frederiksstad
Kappel
Fjorde
Husby
Drage
JERNVED
EIDERSTED
Frørup
Dänischhagen
Ejderen
Bøl
Hallund
Sørup
Langballe
Sterup
Raumkær
Mårkær
Sdr. Brarup
Satrup
Strukstrup
Vanderup
Askfelt
Langballe
Risby
Isted
Rendsborg

Det danske mindretal i Sydslesvig

– vi gør Danmark lidt større

